

УДК 341.24:620.9:351.862.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.171>

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ

Бондаренко Є.,*PhD, професорка кафедри публічного та міжнародного права,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*

ORCID: 0000-0003-0468-7949

e-mail: bondarenko.yevheniia@kneu.edu.ua**Бондаренко Є. Енергетична безпека як чинник національної стійкості: європейський та міжнародний правовий контекст.**

У статті досліджується правове регулювання енергетичної безпеки України в умовах міжнародної співпраці та європейської інтеграції, що набуває особливої актуальності на тлі повномасштабної збройної агресії з боку російської федерації. Авторка аналізує сучасні виклики у сфері енергетичної безпеки, зокрема цілеспрямовані атаки на критичну інфраструктуру, які мають ознаки порушення міжнародного гуманітарного права, та підкреслює стійкість української енергетичної системи в умовах війни. Увагу приділено стратегічним документам, зокрема Енергетичній стратегії України до 2050 року та Національному плану з енергетики та клімату до 2030 року, які передбачають розвиток відновлюваних джерел енергії, децентралізацію енергетичного сектору та досягнення кліматичної нейтральності.

Розкрито значення гармонізації національного законодавства з *acquis* ЄС, імплементації вимог Третього енергетичного пакету, Паризької кліматичної угоди та участі України в Європейській зеленій угоді. Аналізується роль міжнародних інституцій, зокрема Європейського Союзу, Енергетичного Співтовариства, IRENA та ООН у наданні технічної, фінансової та інституційної підтримки. Особливий акцент зроблено на функціонуванні Фонду енергетичної підтримки України (Energy Support Fund), розвитку ініціативи Ukraine Green Recovery Fund та забезпеченні інтеграції української енергосистеми до ENTSO-E.

Авторка акцентує на тому, що енергетична безпека виступає невід'ємною складовою національної безпеки, ключовим елементом післявоєнної відбудови та важливою частиною процесу європейської інтеграції України. Забезпечення енергетичної безпеки розглядається як багатокomпонентна правова конструкція, що інтегрує норми міжнародного права, *acquis* Європейського Союзу, фінансові інструменти підтримки та елементи політики безпеки. Такий підхід вимагає всебічної правової трансформації та здатності адаптуватися до динамічних геополітичних викликів.

Ключові слова: енергетична безпека, правове регулювання, Європейський Союз, міжнародна співпраця, енергетична стратегія, стійкість, відновлювана енергія, національна безпека, євроінтеграція, війна.

Bondarenko Ye. Energy security as a factor of national resilience: European and international legal context.

The article explores the legal framework for ensuring Ukraine's energy security within the context of international cooperation and European integration, which has become particularly relevant amid the full-scale armed aggression by the Russian Federation. The author examines current threats to energy security, including deliberate attacks on critical infrastructure that exhibit signs of violations of international humanitarian law, and emphasises the resilience of Ukraine's energy system under wartime conditions. Special attention is paid to strategic policy documents, notably the Energy Strategy of Ukraine until 2050 and the National Energy and Climate Plan until 2030, which envisage the development of renewable energy sources, decentralisation of the energy sector, and the achievement of climate neutrality.

The study highlights the importance of harmonising national legislation with the EU *acquis*, implementing the requirements of the Third Energy Package, the Paris Climate Agreement, and Ukraine's engagement in the European Green Deal. The paper analyses the role of international institutions, such as the European Union, the Energy Community, IRENA, and the United Nations, in providing technical, financial, and institutional assistance. Particular emphasis is placed on the operation of the Energy Support Fund for Ukraine, the development of the Ukraine Green Recovery Fund initiative, and the integration of Ukraine's energy system into ENTSO-E.

The author underscores that energy security constitutes an integral component of national security, a fundamental element of post-war recovery, and a critical dimension of Ukraine's European integration.

Legal support for energy security is conceptualized as a multi-layered framework that incorporates international law, EU legal standards, financial support mechanisms, and security policy instruments. This comprehensive approach requires systemic legal transformation and adaptive capacities to respond to evolving geopolitical challenges.

Key words: energy security, legal regulation, European Union, international cooperation, energy strategy, resilience, renewable energy, national security, European integration, war.

Постановка проблеми. Енергетична безпека є одним із ключових елементів національної безпеки держави, що набуває особливого значення в умовах війни росії проти України та активних євроінтеграційних процесах. Сучасні виклики, пов'язані з повномасштабною військовою агресією РФ, не лише поставили під загрозу функціонування критичної енергетичної інфраструктури України, а й актуалізували потребу у формуванні стійкої, ефективною та юридично захищеної енергетичної системи.

З початку повномасштабного вторгнення РФ проти України системні ракетні та дроніві удари були спрямовані на енергетичну інфраструктуру країни. За даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, ці атаки мають систематичний і широкомасштабний характер. Зокрема, зафіксовано використання понад 1300 ракет і близько 1000 ударних дронів по енергетичних об'єктах у більшості регіонів України. Такі дії є свідомим порушенням норм міжнародного гуманітарного права (МГП), оскільки спрямовані проти цивільної інфраструктури та цивільного населення. Постраждали понад 800 об'єктів теплопостачання. Прямі атаки були здійснені на Дністровську та Канівську ГЕС, що свідчить про наміри повторити техногенну катастрофу, подібну до знищення Каховської ГЕС. Попри це, енергосистема України демонструє стійкість та відновлюваність. Вагому роль у відновленні енергетичної інфраструктури відіграють міжнародні партнери. У контексті геополітичного використання енергетики як інструменту тиску, Росія зазнала стратегічних втрат, зокрема — втрати європейського газового ринку.

Метою цього дослідження є аналіз правового регулювання енергетичної безпеки України в умовах міжнародної співпраці та європейської інтеграції. Дослідження спрямоване на оцінку ролі ЄС у зміцненні енергетичної безпеки України, вивчення механізмів гармонізації національного законодавства з правовими нормами ЄС, а також аналіз стратегічних документів та ініціатив, спрямованих на розвиток енергетичного сектору України. Особлива увага приділяється питанням розвитку відновлюваної енергетики, енергоефективності та залучення міжнародної фінансової та технічної підтримки.

Стан опрацювання проблематики. Останніми роками питання правового регулювання енергетичної безпеки України в контексті міжнародної співпраці та європейської інтеграції стали предметом активних наукових досліджень. Значна увага приділяється ролі ЄС у зміцненні енергетичної безпеки України. Зокрема, Я. Костюченко виокремив ключові напрями та механізми співпраці між Україною та ЄС, включаючи надання фінансової допомоги, технічну підтримку та спільні проекти у сфері відновлюваної енергетики та енергоефективності. Є. Шульга та інші українські вчені приділяли увагу питанням гармонізації національного законодавства України з правовими нормами ЄС у сфері енергетики, аналізу особливості правового забезпечення енергетичної безпеки в ЄС та можливості адаптації цього досвіду в Україні. Проводячи порівняльний аналіз концепцій енергетичної безпеки ЄС та України, науковці визначали основні принципи та підходи, що використовуються в кожній із концепцій, з метою пошуку шляхів енергетичної безпеки України у довгостроковій перспективі для України [14, 15, 16].

Загалом аналіз наукових публікацій свідчить про збільшений інтерес до питань енергетичної безпеки України. Українські дослідники зосереджуються на адаптації національного законодавства до стандартів ЄС та розвитку відновлюваної енергетики, тоді як європейські вчені акцентують увагу на правових механізмах забезпечення енергетичної безпеки та інтеграції енергетичних ринків.

Виклад основного матеріалу. Зростаюча взаємозалежність держав, зміна клімату, розвиток «зеленої» енергетики та геополітичні конфлікти зумовили необхідність переосмислення підходів до забезпечення енергетичної безпеки. У випадку України ці процеси відбуваються в умовах одночасного впливу кількох потужних факторів: воєнної агресії з боку російської федерації, курсу на євроінтеграцію та активного включення у глобальні ініціативи зі сталого розвитку.

Європейський вектор зовнішньої політики України передбачає, серед іншого, гармонізацію енергетичного законодавства з асписом ЄС. У цьому контексті важливою є імплементація вимог Третього енергетичного пакету, Паризької кліматичної угоди (Paris Agreement) та участь у Європейській зеленій угоді (European Green Deal) [1].

З огляду на стратегічну важливість енергетики, Україна послідовно адаптує своє національне законодавство до міжнародних норм, а також бере участь у ключових ініціативах Європейського

Союзу та Енергетичного Співтовариства. Як зазначено в Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 23 лютого 2023 року, питання енергетичної безпеки повинні входити до майбутніх мирних домовленостей щодо України, що свідчить про її глобальне значення [2].

У відповідь на виклики війни та енергетичну дестабілізацію уряд України схвалив нову Енергетичну стратегію України до 2050 року (Розпорядження Кабінету Міністрів України № 373-р від 21 квітня 2023 року), в якій закладено курс на досягнення кліматичної нейтральності, відмову від імпорту російських енергоносіїв та перехід до сталої, децентралізованої енергетики на основі ВДЕ (відновлюваних джерел енергії). Вказана стратегія передбачає інтеграцію ядерної енергетики, ВДЕ та альтернативних джерел енергії в загальну енергетичну модель, а також створення умов для функціонування енергетичного ринку за принципами відкритості, прозорості та недискримінаційності. У документі також визначено пріоритети: енергетична самодостатність, інфраструктурна безпека, кліматична нейтральність, соціальна інклюзія та ринкова інтеграція [3].

Ця стратегія не лише відповідає європейським підходам до енергетичної трансформації, але й відіграє важливу роль у формуванні правового поля, що сприятиме енергетичній безпеці України у довгостроковій перспективі. Незважаючи на те, що перший варіант цього плану став застарілим унаслідок повномасштабного вторгнення росії, його оновлення та адаптація до умов воєнного часу стали предметом фахових рекомендацій з боку Секретаріату Енергетичного Співтовариства. У червні 2024 року Україна затвердила оновлений Національний план з енергетики та клімату на період до 2030 року, що став важливою складовою адаптації енергетичної та кліматичної політики до викликів воєнного часу [4].

Паралельно з нормативною трансформацією Україна активно розвиває партнерства з ключовими міжнародними інституціями. Зокрема, співпраця з Міжнародним агентством з відновлюваних джерел енергії (IRENA) сприяє підготовці нових фінансових механізмів для підтримки «зеленої» трансформації, таких як Ukraine Green Recovery Fund [5]. Ця організація відіграє важливу роль у формуванні аналітичного, технічного та інституційного підґрунтя для розвитку сталої енергетики в Україні, а також підтримує країни-члени у розробці довгострокових стратегій розвитку відновлюваних джерел енергії, створенні нормативних рамок для «зеленого» переходу та мобілізації міжнародного фінансування для відповідних проєктів для різних держав.

У свою чергу, формування Енергетичного фонду підтримки України за участі Європейського Союзу та Енергетичного Співтовариства демонструє ефективність міжнародної солідарності в умовах кризи [6].

Важливо зауважити, що енергетична безпека України в умовах глобалізації та європейської інтеграції розглядається не лише як внутрішньополітичне завдання, а як комплексна категорія, що поєднує міжнародне право, регіональну безпеку, енергетичну ефективність та сталий розвиток, що у свою чергу зумовлює необхідність запровадження міжнародних ініціатив та співпраці щодо напрацювання правових механізмів забезпечення енергетичної безпеки та здатних реагувати на сучасні геополітичні виклики.

У сучасних умовах ефективне забезпечення енергетичної безпеки неможливе без участі міжнародної спільноти, залучення інституційної та технічної допомоги, а також використання правових механізмів, заснованих на міжнародному праві. Україна, як держава-кандидат на вступ до Європейського Союзу, активно імплементує норми європейського права в національну правову систему, зокрема в сфері енергетики.

У перспективі особливого значення набуває розвиток правового режиму, який би забезпечував інтеграцію української енергетичної системи до Європейської мережі операторів систем передачі електроенергії (ENTSO-E), що дозволить синхронізувати українську систему з європейською та підвищити її стійкість. У цьому контексті важливим є сприяння транскордонній торгівлі електроенергією відповідно до принципів Енергетичного Співтовариства, що сприятиме інтеграції України в європейський енергетичний ринок, а також відповідність положенням Регламенту (ЄС) 2018/1999 про управління Енергетичним союзом і кліматичними діями, який встановлює вимоги до національних енергетичних та кліматичних планів [7]. Що кореспондується із дотриманням принципів енергетичної справедливості та недискримінаційного доступу до енергетичних ресурсів, закріплених, зокрема, у Законі України «Про основні засади державної кліматичної політики» [8].

Важливо, щоб правові механізми забезпечення енергетичної безпеки України формувалися в тісному зв'язку з міжнародним правом, фінансовими інструментами, та нормами права ЄС та з урахуванням безпекових викликів. Подальше їх удосконалення вимагає комплексної правової модернізації, а також гнучкого реагування на виклики війни та необхідності відновлення.

Одним із ключових інструментів міжнародної підтримки стала ініціатива Energy Support Fund for Ukraine, створена за сприяння Енергетичного Співтовариства та за активної участі Європейського

Союзу. Цей фонд дозволяє фінансувати екстрені ремонтні роботи, постачання обладнання та відновлення критичної енергетичної інфраструктури, що зазнала ушкоджень унаслідок воєнних дій. Його функціонування є прикладом ефективного застосування міжнародно-правових механізмів у сфері енергетичної солідарності [6].

Оскільки енергетичний сектор України наразі перебуває у фазі масштабної трансформації, що зумовлена як зовнішніми викликами — зокрема збройною агресією російської федерації, — так і внутрішнім курсом на модернізацію та європейську інтеграцію. У таких умовах стратегічне планування набуває критичного значення як інструмент забезпечення енергетичної безпеки, адаптації до кліматичних зобов'язань та впровадження стандартів Європейського Союзу.

Поряд із фінансовими механізмами важливе значення має формування стратегії та правової бази, що забезпечує інтеграцію України до європейських енергетичних ринків. Зокрема, це передбачає гармонізацію з регламентами ЄС щодо енергетичних ринків, енергетичної ефективності та відновлюваних джерел енергії.

Особливістю нового етапу енергетичного планування в Україні є поєднання довгострокових стратегічних цілей із оперативними заходами, спрямованими на забезпечення безперебійного енергопостачання, ремонт критичної інфраструктури, залучення міжнародного обладнання та ресурсів. Це вимагає не лише технічної, а й нормативної гнучкості — адаптації національного законодавства до потреб воєнного часу, що, у свою чергу, повинно узгоджуватися з вимогами права ЄС та міжнародними зобов'язаннями.

Таким чином, стратегічне планування та інституційні перетворення у сфері енергетики України є невіддільними від процесу правової євроінтеграції. Вони базуються на принципах сталого розвитку, енергетичної стійкості та відповідальності перед майбутніми поколіннями. Енергетична безпека в сучасних умовах постає не лише як компонент економічного розвитку, а як ключовий елемент національної безпеки та складова стратегічного бачення післявоєнного відновлення України. Повномасштабна збройна агресія РФ супроводжується цілеспрямованими ударами по критичній інфраструктурі, насамперед по об'єктах енергетики, що підтверджує використання енергії як зброї війни (weaponization of energy).

Попри безперервні атаки на енергетичну та газову інфраструктуру, енергетична система України продемонструвала надзвичайну стійкість. Вона підтримується завдяки широкомасштабним ремонтним кампаніям і тісній міжнародній підтримці. Як наголошується в наданому тексті, колективні зусилля українських установ та міжнародних партнерів змогли зберегти безперервне енергопостачання, підкресливши значення міжнародної солідарності в кризових умовах.

Це також отримало міжнародне визнання: у резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 23 лютого 2023 року наголошується, що питання енергетичної безпеки має стати складовою мирного врегулювання ситуації в Україні [2]. У свою чергу, Формула миру, запропонована Президентом України, включає окремий пункт, присвячений забезпеченню енергетичної безпеки як обов'язковій умові для досягнення сталого миру.

У цьому контексті важливо говорити не лише про оперативні заходи відновлення, а й про довгострокову побудову моделі енергетичної стійкості, яка б знижувала вразливість енергетичної системи до зовнішнього тиску. Згідно з підходами, викладеними у первинному документі, така модель має включати: диверсифікацію джерел енергії (особливо за рахунок ВДЕ); посилення внутрішньої інфраструктурної спроможності; забезпечення кіберзахисту енергетичних систем; правові механізми інтеграції до європейського ринку.

Енергетична безпека в цьому розумінні виходить за рамки виключно енергетичної політики — вона стає частиною оборонного, економічного та дипломатичного комплексу держави. Дослідження Світового банку (2023) та IEA (2023) підтверджують, що відновлення та децентралізація енергосистем у постконфліктних країнах є ключем до забезпечення стійкого розвитку [9, 10].

У лютому 2025 року Європейська комісія оголосила про розширення пакету підтримки енергетичної безпеки України, що має створити умови для повної інтеграції ринку електроенергії України до ринку ЄС до початку 2027 року — спільно з Молдовою. Цей пакет передбачає також поступове приєднання України до газового ринку ЄС за умови активізації необхідних ринкових реформ. Окрім того, заходи, передбачені в межах пакету, спрямовані на підвищення безпеки енергопостачання не лише в Україні, а й у ширшому регіональному контексті. Зокрема, Європейська комісія зобов'язалася сприяти забезпеченню потреб України в закупівлі природного газу. Особливо важливим елементом є стимулювання розвитку внутрішнього виробництва електроенергії з відновлюваних джерел, що, у свою чергу, має зміцнити загальну стійкість енергетичної системи держави [11].

Висновки. Враховуючи вищезазначене, стратегічна побудова енергетичної безпеки в Україні має опиратися на такі основні блоки: правове регулювання, що забезпечує інтеграцію з ЄС, від-

повідність міжнародним зобов'язанням і захист критичної інфраструктури; інституційну спроможність, яка гарантує ефективне управління енергетичними ресурсами в умовах ризиків; міжнародну підтримку, що виявляється у фінансуванні, технічному сприянні та політичному лобюванні на глобальному рівні.

Як приклад можна навести внесок ЄС у Фонд підтримки енергетики України, а також стратегічну допомогу в межах ініціативи REPowerEU, яка прямо передбачає зниження енергетичної залежності від росії у Центральній та Східній Європі [12].

Підсумовуючи, варто зазначити, що енергетична безпека розглядається як передумова досягнення сталого миру, складова післявоєнної відбудови та частина геополітичної суб'єктності України. Її правове оформлення і міжнародне закріплення мають стати пріоритетами української політики на найближче десятиліття.

Правове регулювання енергетичної безпеки потребує комплексного підходу, що передбачає гармонізацію національного законодавства з міжнародними нормами, зокрема з *acquis* Європейського Союзу (ЄС), а також залучення міжнародної технічної, фінансової та інституційної підтримки. У цьому контексті особливої ваги набуває співпраця з ключовими міжнародними організаціями, зокрема Європейським Союзом, Енергетичним Співтовариством, Міжнародним агентством з відновлюваних джерел енергії (International Renewable Energy Agency – IRENA) та структурами ООН.

У свою чергу, підтримка міжнародних партнерів, зокрема шляхом участі у формуванні Фонду енергетичної підтримки України (Energy Support Fund) та ініціативі створення Офісу зеленого переходу, відіграє важливу роль у відновленні, модернізації та стратегічній трансформації енергетичного сектору України відповідно до принципів сталого розвитку. Водночас включення енергетичної безпеки до Формули миру, запропонованої Україною, свідчить про усвідомлення її критичного значення не лише для повоєнного відновлення, а й для забезпечення довгострокової стабільності, справедливого миру та міжнародної енергетичної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Paris Agreement. UNFCCC. URL: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement>.
2. UN General Assembly calls for immediate end to war in Ukraine. URL: <https://news.un.org/en/story/2023/02/1133847>.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України про схвалення Енергетичної стратегії України до 2050 року № 373-р від 21 квітня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2023-r#Text>.
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національного плану з енергетики та клімату на період до 2030 року» № 587-р від 25 червня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2024-%D1%80#Text>.
5. European Investment Bank. Ukraine Green Recovery Fund. URL: <https://www.eib.org/en/projects/all/20240280>.
6. Energy Support Fund for Ukraine. Energy Community. URL: <https://www.energy-community.org/Ukraine/Fund.html>.
7. Регламент (ЄС) 2018/1999. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2018/1999/oj/eng>.
8. Закон України «Про основні засади державної кліматичної політики» № 3991-IX від 08 жовтня 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3991-20#Text>.
9. World Bank Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment, February 2023. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099021324115085807/p1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a>.
10. IEA. Ukraine Energy Profile – Analysis. 2023. URL: <https://www.iea.org/reports/ukraine-energy-profile>.
11. EU Commission. Press release Feb. 24, 2025. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/ip_25_588.
12. European Commission. REPowerEU Plan, URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en.
13. Energy Community Secretariat. Recommendations on the draft integrated National Energy and Climate Plan of Ukraine covering the period 2025-2030. URL: <https://www.energy-community.org/news/Energy-Community-News/2024/06/07.html>.
14. Костюченко Я.М. Роль ЄС у забезпеченні енергетичної безпеки України. *Вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. № 41(3). С. 41–45. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/11/41-3.pdf>.
15. Шульга Є.В. Особливості правового забезпечення енергетичної безпеки в Європейському Союзі. *Право. Людина. Довкілля*. 2019. № 10(4). С. 167–173. URL: <https://environmentalscience>.

com.ua/uk/article/read/osoblivosti-pravovogo-zabyezpyechyennya-yenyergyetychnoyi-byezpyeki-v-yevropeyskomu-soyuzi.

16. Vitaliy Radchenko, Maryna Ilchuk. Renewable energy in Ukraine. URL: <https://cms.law/en/int/expert-guides/cms-expert-guide-to-renewable-energy/ukraine>.